4-SINF ÖQUVÇILARIDA MILLIY QADRIYATLARNI RIVOJLANTIRIŞDA XALQ OĞZAKI IJODI NAMUNALARIDAN FOYDALANIŞ SAMARADORLIGINI MATEMATIK-STATISTIK BAHOLAŞ

Meyliyev Sobirjon Xolmurodoviç

Nizomiy Ganjaviy nomidagi ÖzMPU “Boşlanğiç ta’lim nazariyasi va metodikasi” kafedrasi dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi (PhD)

Egamnazarova Hadiça Faxriddin qizi

Nizomiy Ganjaviy nomidagi ÖzMPU Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (Boşlanğiç ta’lim) magistranti

Annotatsiya. Uşbu maqolada 4-sinf öquvçilarida milliy qadriyatlarni rivojlantirişda xalq oğzaki ijodi namunalaridan foydalanişning pedagogik imkoniyatlari hamda samaradorligini matematik-statistik baholaş masalalari yoritilgan. Xalq maqollari, ertaklar, topişmoqlar, rivoyatlar va dostonlarning boşlanğiç sinf öquvçilarida milliy qadriyatlarga hurmat, vatanparvarlik, kattalarga ehtirom, mehr-oqibat, halollik va insoniylik fazilatlarini rivojlantirişdagi örni asoslab berilgan. Şuningdek, pedagogik tajriba-sinov natijalarini matematik-statistik metodlar yordamida tahlil qiliş, öquvçilarning milliy qadriyatlarni özlaştiriş darajasini aniqlaş hamda tajriba va nazorat guruhlari körsatkiçlarini qiyosiy baholaş masalalariga e’tibor qaratilgan.

Kalit sözlar: xalq oğzaki ijodi, milliy qadriyatlar, boşlanğiç ta’lim, 4-sinf, pedagogik tajriba, matematik statistika, statistik tahlil, tajriba-sinov, samaradorlik.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические возможности использования образцов устного народного творчества в развитии национальных ценностей у учащихся 4-х классов, а также вопросы математико-статистической оценки их эффективности. Обосновывается роль народных пословиц, сказок, загадок, преданий и эпосов в формировании у учащихся начальных классов уважения к национальным ценностям, патриотизма, почитания старших, доброты, честности и нравственных качеств. Особое внимание уделяется анализу результатов педагогического эксперимента с использованием математико-статистических

методов, определению уровня усвоения национальных ценностей учащимися и сравнительной оценке показателей экспериментальной и контрольной групп.

Ключевые слова: устное народное творчество, национальные ценности, начальное образование, 4-й класс, педагогический эксперимент, математическая статистика, статистический анализ, экспериментальная работа, эффективность.

Abstract. This article examines the pedagogical potential of using examples of oral folk literature to develop national values among fourth-grade students and evaluates their effectiveness through mathematical and statistical methods. It highlights the role of folk proverbs, fairy tales, riddles, legends, and epics in fostering respect for national values, patriotism, respect for elders, kindness, honesty, and moral qualities among primary sçool students. Particular attention is paid to the analysis of pedagogical experimental results using mathematical and statistical methods, identifying students' levels of understanding of national values, and comparing the indicators of experimental and control groups.

Keywords: oral folk literature, national values, primary education, fourth-grade students, pedagogical experiment, mathematical statistics, statistical analysis, experimental researç, effectiveness.

Kiriş

Bugungi globallaşuv va axborotlaşuv jarayonida yoş avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalaş, ularda milliy özlikni anglaş, tarixiy xotira va ma’naviy merosga hurmat tuyğularini şakllantiriş ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. çunki har bir xalqning ma’naviy qiyofasi, tarixiy taraqqiyoti, urf-odatlari va hayotiy tajribasi uning milliy qadriyatlarida namoyon böladi. Şu bois ta’lim jarayonida öquvçilarga milliy qadriyatlarni singdiriş, ularni ajdodlar merosiga hurmat ruhida tarbiyalaş muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi. Boşlanğiç ta’lim bosqiçi öquvçi şaxsining dunyoqaraşi, axloqiy qaraşlari va ijtimoiy munosabatlari şakllanişida alohida örin tutadi. Ayniqsa, 4-sinf öquvçilari hayotiy voqea-hodisalarni anglaş, yaxşilik va yomonlikni farqlaş, öz xatti-harakatlariga munosabat bildiriş hamda atrofdagilar bilan muloqot qiliş könikmalarini faol rivojlantirib boradilar. Mazkur yoş davrida milliy qadriyatlarni ta’lim-

tarbiya jarayoniga maqsadli ravişda singdiriş kelajakda ma’naviy yetuk, vatanparvar va mas’uliyatli şaxsni tarbiyalaşga zamin yaratadi.

Xalq oğzaki ijodi millatning köp asrlik hayotiy tajribasi, dunyoqaraşi, orzu-intilişlari, urf-odatlari va ma’naviy merosini özida mujassam etgan muhim tarbiyaviy manbadir. Xususan, xalq maqollari, ertaklar, topişmoqlar, rivoyatlar, afsona va dostonlar orqali öquvçilarda mehnatsevarlik, halollik, rostgöylik, mehr-oqibat, kattalarga hurmat, kiçiklarga izzat, döstlik, vatanparvarlik kabi milliy va umuminsoniy fazilatlarni rivojlantiriş mumkin. Uşbu janrlarning obrazlilik, ta’sirçanlik va hayotiy mazmun bilan boyligi ularni boşlanğiç sinf öquvçilarining yoş xususiyatlariga mos samarali pedagogik vositaga aylantiradi.

Mavzuning dolzarbligi, avvalo, boşlanğiç sinf öquvçilarida milliy qadriyatlarni rivojlantirişning samarali metodik mexanizmlarini takomillaştiriş zarurati bilan belgilanadi. Xalq oğzaki ijodi namunalaridan foydalaniş faqat matnlarni öqiş yoki yod oliş bilan çeklanmasdan, ularning mazmunini tahlil qiliş, hayotiy vaziyatlar bilan boğlaş, mustaqil xulosa çiqariş va kundalik faoliyatda qöllaşga yönaltirilişi lozim. Bunday yondaşuv öquvçilarning milliy qadriyatlar haqidagi bilimlarini çuqurlaştiriş bilan birga, ularda mazkur qadriyatlarga nisbatan ongli munosabatni şakllantirişga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqotning yana bir muhim jihati şundaki, xalq oğzaki ijodi asosida işlab çiqilgan metodikaning samaradorligini ilmiy jihatdan asoslaş uçun matematik-statistik metodlardan foydalaniş zarur. Pedagogik tadqiqotlarda olingan natijalarni faqat tavsiflaş bilan çeklanib qolmasdan, ularni miqdoriy körsatkiçlar orqali tahlil qiliş, tajriba va nazorat guruhlari natijalarini taqqoslaş, öquvçilarning rivojlaniş dinamikasini aniqlaş tadqiqot xulosalarining işonçliligini oşiradi.

Tadqiqot metodologiyasi va matematik-statistika baholaş mezonlari

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini boşlanğiç ta’lim jarayonida xalq oğzaki ijodi namunalaridan foydalaniş orqali 4-sinf öquvçilarida milliy qadriyatlarni rivojlantirişga qaratilgan pedagogik yondaşuvlar taşkil etadi. Tadqiqotda öquvçilarning milliy qadriyatlar haqidagi bilimlari, ularga bölgan munosabati va kundalik faoliyatida namoyon etiş könikmalarini aniqlaş hamda baholaşga alohida e’tibor qaratiladi.

Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, kuzatiş, suhbat, sörovnoma, pedagogik tajriba-sinov va matematik-statistik tahlil metodlaridan foydalaniş nazarda tutiladi. Uşbu metodlar orqali xalq oğzaki ijodi namunalarining tarbiyaviy imkoniyatlari örganiladi, öquvçilarning rivojlaniş darajasi aniqlanadi va qöllanilgan metodikaning samaradorligi baholanadi.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

Tadqiqotning asosiy maqsadi — xalq oğzaki ijodi namunalaridan foydalaniş asosida 4-sinf öquvçilarida milliy qadriyatlarni rivojlantiriş samaradorligini aniqlaş va uni matematik-statistik metodlar yordamida baholaşdan iborat.

Uşbu maqsadga erişiş uçun quyidagi vazifalar belgilandi:

– xalq oğzaki ijodi namunalarining milliy qadriyatlarni rivojlantirişdagi pedagogik imkoniyatlarini örganiş;

– öquvçilarda milliy qadriyatlarning şakllanganlik darajasini aniqlaş mezonlarini işlab çiqiş;

– tajriba va nazorat guruhlari natijalarini qiyosiy örganiş;

– dastlabki va yakuniy natijalarni matematik-statistik jihatdan tahlil qiliş;

– foydalanilgan metodikaning samaradorligini statistik körsatkiçlar asosida baholaş.

Milliy qadriyatlarning şakllanganlik darajasini baholaş mezonlari

Tadqiqotda 4-sinf öquvçilarining milliy qadriyatlarni özlaştiriş darajasini aniqlaş uçun uçta asosiy mezondan foydalaniş taklif etiladi:

1. Biliş mezoni. Öquvçilarning xalq oğzaki ijodi namunalari, milliy urf-odatlar, an’analar va qadriyatlar haqidagi bilimlarini aniqlaydi.

2. Munosabat mezoni. Öquvçilarning milliy qadriyatlarga, ajdodlar merosiga, kattalarga hurmat va kiçiklarga izzat kabi tuşunçalarga munosabatini baholaydi.

3. Amaliy-faoliyat mezoni. Öquvçilarning özlaştirgan qadriyatlarini kundalik hayotda, özaro munosabatlarda va xatti-harakatlarida namoyon eta oliş darajasini aniqlaydi.

Öquvçilarning milliy qadriyatlarni özlaştiriş darajalari matematik-statistik baholaş metodlari

Pedagogik tadqiqot natijalarining işonçliligini ta’minlaşda matematik-statistik metodlardan foydalaniş muhim ahamiyatga ega. Uşbu tadqiqotda öquvçilarning dastlabki

va yakuniy körsatkiçlarini tahlil qiliş, guruhlar örtasidagi farqlarni aniqlaş hamda tajriba-sinov natijalarini ilmiy asoslaş uçun quyidagi statistik körsatkiçlardan foydalaniladi.

1. Foiz körsatkiçini aniqlaş.

Öquvçilarning har bir daraja böyiça sonini umumiy öquvçilar soniga nisbatan foizda ifodalaş uçun quyidagi formuladan foydalaniladi:

$P = (n_i / N) \times 100\%$

Bu yerda:

1. P — foiz körsatkiçi;
2. n_i — muayyan darajadagi öquvçilar soni;
3. N — jami öquvçilar soni.

2. Tanlanma örtaçasini hisoblaş.

Öquvçilarning umumiy natijalarini aniqlaşda tanlanma örtaçasi qöllaniladi:

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^{n} x_i}{n}$$

Bu yerda x_i — individual natijalar, n — öquvçilar soni.

3. Tanlanma dispersiyasini aniqlaş.

Natijalarning örtaça qiymat atrofida qançalik tarqalganligini aniqlaş uçun dispersiya hisoblanadi:

$$D = \frac{\sum_{i=1}^{n} (x_i - \bar{x})^2}{n}$$

Dispersiya qiymati öquvçilarning natijalari örtaça körsatkiçdan qançalik farq qilişini ifodalaydi.

4. Örtaça kvadratik çetlaniş.

Natijalarning tarqoqlik darajasini baholaş uçun quyidagi formuladan foydalaniladi:

$$\sigma = \sqrt{D}$$

5. Styudent t-mezoni.

Tajriba va nazorat guruhlari natijalari örtasidagi farqning statistik ahamiyatini aniqlaşda Styudent t-mezonidan foydalaniş mumkin. Mustaqil guruhlar uçun, dispersiyalar teng deb qabul qilingan holatda:

$$t = \frac{|\bar{x}_1 - \bar{x}_2|}{\sqrt{S_p^2 (\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2})}}$$

Bu yerda:

- $\bar{x}_1, \bar{x}_2$ — guruhlarning örtaça körsatkiçlari;
- n_1, n_2 — guruhlardagi öquvçilar soni;
- S_p^2 — birlaştirilgan dispersiya.

Olingan t qiymati tegişli erkinlik darajasi böyiça kritik qiymat bilan taqqoslanadi. Bunda statistik ahamiyatlilik darajasi odatda $\alpha = 0{,}05$ qilib belgilanadi.

Izoh: Styudent mezonini qöllaşda ma’lumotlarning taqsimoti, ölçov şkalasi va guruhlarning mustaqilligi hisobga olinadi.

Tadqiqot natijalarini baholaşning ahamiyati

Yuqorida keltirilgan matematik-statistik metodlar xalq oğzaki ijodi namunalaridan foydalaniş asosida taşkil etilgan pedagogik faoliyat natijalarini miqdoriy jihatdan baholaş imkonini beradi. Xususan, tajriba-sinovning dastlabki va yakuniy bosqiçlarida olingan körsatkiçlarni taqqoslaş orqali öquvçilarning milliy qadriyatlarni özlaştiriş darajasidagi özgarişlar aniqlanadi.

Şuningdek, statistik tahlil natijalari taklif etilayotgan metodikaning samaradorligi töğrisida asoslangan xulosalar çiqariş, uning afzalliklari va takomillaştiriş zarur bölgan jihatlarini belgilaşga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot metodologiyasida pedagogik kuzatiş va tajriba-sinov metodlarini matematik-statistik tahlil bilan uyğunlaştiriş xalq oğzaki ijodi namunalaridan foydalaniş samaradorligini ilmiy jihatdan asoslaş imkonini beradi.

Tajriba va nazorat guruhlarini şakllantiriş hamda tajriba-sinov işlarini taşkil etish

Pedagogik tadqiqotlarda ilgari surilgan metodika yoki pedagogik yondaşuvning samaradorligini aniqlaş uçun tajriba-sinov işlarini töğri taşkil etiş muhim ahamiyatga ega. Mazkur tadqiqotda 4-sinf öquvçilarida milliy qadriyatlarni rivojlantirişda xalq oğzaki ijodi namunalaridan foydalaniş samaradorligini aniqlaş maqsadida tajriba va nazorat guruhlari faoliyatini qiyosiy örganiş nazarda tutiladi.

Tajriba-sinov işlarini taşkil etişda öquvçilarning yoş xususiyatlari, bilim darajasi, milliy qadriyatlarga munosabati va mavjud tarbiyaviy könikmalari hisobga olinadi. Tadqiqot jarayonida tajriba guruhida xalq oğzaki ijodi namunalariga asoslangan maxsus

metodik yondaşuvdan foydalaniladi. Nazorat guruhida esa ta’lim-tarbiya jarayoni amaldagi öquv dasturi va odatiy pedagogik yondaşuvlar asosida davom ettiriladi.

Tajriba va nazorat guruhlarining faoliyatini taşkil etiş

Tadqiqotda ikki guruh faoliyati özaro taqqoslanadi:

Tajriba guruhi — uşbu guruhda xalq oğzaki ijodining maqol, ertak, topişmoq, rivoyat va doston kabi namunalaridan maqsadli foydalaniş orqali öquvçilarda milliy qadriyatlarni rivojlantirişga qaratilgan maşğulotlar taşkil etiladi.

Nazorat guruhi — uşbu guruhda milliy qadriyatlarni rivojlantiriş böyiça odatiy ta’lim-tarbiya işlari olib boriladi.

Tajriba va nazorat guruhlarida baholaş mezonlari, topşiriqlar mazmuni hamda baholaş şartlari bir xil bölişi ta’minlanadi. Bu esa olingan natijalarni xolisona taqqoslaş imkonini beradi.

Tajriba-sinov işlarining bosqiçlari

Tadqiqot jarayonini uç bosqiçda taşkil etiş taklif etiladi.

Birinçi bosqiç — aniqlovçi bosqiç.

Uşbu bosqiçda 4-sinf öquvçilarining milliy qadriyatlar haqidagi dastlabki bilimlari, ularga bölgan munosabati va amaliy faoliyatda namoyon etiş könikmalari aniqlanadi. Buning uçun suhbat, kuzatiş, savol-javob va diagnostik topşiriqlardan foydalaniladi. Olingan natijalar asosida öquvçilarning yuqori, örta va past darajalari belgilanadi.

Ikkinçi bosqiç — şakllantiruvçi bosqiç.

Mazkur bosqiçda tajriba guruhida xalq oğzaki ijodi namunalariga asoslangan maşğulotlar amalga oşiriladi. Jumladan:

– maqollar asosida milliy va axloqiy qadriyatlarni anglaş;

– ertak qahramonlarining xatti-harakatlarini tahlil qiliş;

– topişmoqlar orqali milliy meros va xalq turmuş tarzini örganiş;

– rivoyatlar yordamida tarixiy xotira va ajdodlarga hurmatni rivojlantiriş;

– dostonlar orqali vatanparvarlik, mardlik va sadoqat tuşunçalarini mustahkamlaş.

Uşbu maşğulotlarda öquvçilarning mustaqil fikrlaşi, öz munosabatini bildiriş va hayotiy vaziyatlarga baho berişiga alohida e’tibor qaratiladi.

Uçinçi bosqiç — yakuniy nazorat bosqiçi.

Uşbu bosqiçda tajriba va nazorat guruhlarida dastlabki bosqiçda qöllanilgan mezonlar asosida qayta baholaş işlari taşkil etiladi. Olingan yakuniy natijalar dastlabki körsatkiçlar bilan taqqoslanadi. Natijalar matematik-statistik metodlar yordamida qayta işlanib, tajriba guruhida qöllanilgan metodikaning samaradorligi aniqlanadi.

Tajriba-sinov natijalarini qayd etiş mezonlari

Tajriba-sinov jarayonida öquvçilarning milliy qadriyatlarni özlaştiriş darajasi uçta asosiy körsatkiç asosida baholanadi:

1. Milliy qadriyatlar va xalq oğzaki ijodi namunalari haqidagi bilimlari.
2. Milliy qadriyatlarga nisbatan ijobiy munosabatining şakllanganligi.
3. Milliy qadriyatlarni kundalik faoliyatida qöllay oliş könikmasi.

öquvçilar natijalari yuqori, örta va past darajalarga ajratiladi. Har bir daraja böyiça öquvçilar soni aniqlanib, ularning umumiy guruhdagi uluşi foizlarda hisoblanadi.

Tajriba-sinov natijalarini qayd etiş şakli

Baholaş darasi	Tajriba guruhi	Nazorat guruhi
Yuqori	Haqiqiy son	Haqiqiy son
örta	Haqiqiy son	Haqiqiy son
Past	Haqiqiy son	Haqiqiy son
Jami	N1	N2

Tajriba-sinov natijalarini matematik-statistik tahlil qiliş

Tajriba-sinovning yakuniy bosqiçida olingan ma’lumotlar dastlabki natijalar bilan taqqoslanadi. Bunda har bir guruh böyiça yuqori, örta va past darajadagi öquvçilar uluşi aniqlanadi. Natijalarni tahlil qilişda foiz körsatkiçlari, tanlanma örtaçasi, dispersiya va statistik mezonlardan foydalaniladi. Tajriba va nazorat guruhlari örtasidagi farqlarni aniqlaş orqali qöllanilgan metodikaning natijadorligi baholanadi. Mazkur tahlil xalq oğzaki ijodi namunalaridan foydalaniş öquvçilarning milliy qadriyatlarni özlaştiriş darajasiga qanday ta’sir körsatganini aniqlaş imkonini beradi. Tajriba-sinov işlarini izçil va tizimli taşkil etiş pedagogik metodikaning samaradorligini aniqlaş uçun zarur ilmiy-amaliy asos yaratadi. Tajriba va nazorat guruhlari natijalarini matematik-statistik jihatdan taqqoslaş esa tadqiqot xulosalarining işonçliligini ta’minlaşga xizmat qiladi.

Xulosa va ilmiy amaliy tavsiyalar

Olib borilgan nazariy tahlillar şuni körsatadiki, xalq oğzaki ijodi namunalari 4-sinf öquvçilarida milliy qadriyatlarni şakllantiriş va rivojlantirişda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Maqol, ertak, topişmoq, rivoyat va dostonlar orqali öquvçilarda kattalarga hurmat, kiçiklarga izzat, vatanparvarlik, mehr-oqibat, halollik, mehnatsevarlik va insonparvarlik kabi fazilatlarni rivojlantiriş mumkin. Tadqiqotda xalq oğzaki ijodi namunalaridan foydalaniş samaradorligini aniqlaşda matematik-statistik metodlarning ahamiyati asoslab berildi. Xususan, foiz körsatkiçi, tanlanma örtaçasi, dispersiya, standart oğiş va Styudent t-mezonidan foydalaniş öquvçilarning bilim, munosabat hamda amaliy faoliyatidagi özgarişlarni miqdoriy jihatdan baholaş imkonini beradi. Tajriba va nazorat guruhlari natijalarini taqqoslaş esa qöllanilgan pedagogik metodikaning samaradorligi haqida ilmiy xulosa çiqarişga yordam beradi.

Şuni ta’kidlaş lozimki, xalq oğzaki ijodi namunalaridan foydalaniş metodikasining amaliy samaradorligi haqidagi yakuniy xulosalar tajriba-sinov natijalari asosida çiqarilişi kerak. Buning uçun haqiqiy boşlanğiç va yakuniy körsatkiçlar matematik-statistik tahlil qilinişi, guruhlar örtasidagi farqning statistik ahamiyati tekşirilişi zarur.

Tadqiqot natijalaridan kelib çiqib, quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar işlab çiqildi:

1. Boşlanğiç sinf darslarida xalq oğzaki ijodi namunalaridan muntazam va maqsadli foydalaniş lozim.

2. Maqol, ertak, topişmoq va rivoyatlarni öquvçilarning yoş xususiyatlari hamda dars mavzusiga mos ravişda tanlaş zarur.

3. Öquvçilarning milliy qadriyatlarni biliş darajasi bilan bir qatorda, ularga munosabati va kundalik faoliyatda namoyon etişini ham baholaş kerak.

4. Tajriba-sinov işlarida tajriba va nazorat guruhlarini şakllantirib, dastlabki hamda yakuniy natijalarni özaro taqqoslaş maqsadga muvofiq.

5. Olingan natijalarni matematik-statistik metodlar yordamida tahlil qiliş orqali pedagogik metodikaning samaradorligini dalillarga asoslangan holda aniqlaş lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar röyxati

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toşkent: öqituvçi, 1992.
2. Jörayev M. Folklorşunoslik asoslari. – Toşkent: Fan, 2009.

3. Madayev O. Özbek xalq oğzaki ijodi. – Toşkent: Mumtoz söz, 2010.
4. Madayev O., Sobitova T. özbek xalq oğzaki poetik ijodi. – Toşkent, 2005.
5. Mutalipova M.J. Xalq pedagogikasi. – Toşkent: Fan va texnologiya, 2015. – 160 b.
6. Safarov O. Özbek xalq oğzaki ijodi. – Toşkent: Musiqa, 2010. – 368 b.
7. Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. Özbek xalq oğzaki poetik ijodi. – Toşkent: Öqituvçi, 1990.
8. Qosimova K., Matçonov S., ğulomova X., Yöldoşeva Ş ., Sariyev Ş . Ona tili öqitiş metodikasi. – Toşkent: Noşir, 2009. – 352 b.
9. Atajonova A.J., Rahimova Ş .A., Rahimova G.I. Boşlanğiç ta’lim pedagogikasi. – Toşkent: Bookmany print, 2024. – 274 b.
10. Abdusamiyev D.A. Boşlanğiç ta’lim pedagogikasi. – Namangan: Maşrab, 2025. – 480 b.
11. Ğoziyev E.Ö . Umumiy psixologiya. – Toşkent: Öqituvçi, 2011. – 352 b.
12. Гмурман В.Е. Теория вероятностей и математическая статистика. – Москва: Высшая школа, 2003.